

Ünite 7: Atatürk'ten Sonra Türkiye

II. Dünya Savaşı Döneminin Siyasi, Sosyal ve Ekonomik Uygulamaları

Atatürk'ün 10 Kasım 1938'deki ölümünden bir gün sonra 11 Kasım 1938'de yapılan seçimlerde millet meclisinin ve parti grubunun desteğiyle İsmet İnönü Cumhurbaşkanı olmuştur. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanlığı dönemi dünyadaki siyasal konjonktürden dolayı kendine has birtakım özelliklere sahiptir. 26 Aralık 1938'de yapılan CHP Olağanüstü Kurultayında İsmet İnönü "mili şef ve değişmez genel başkan" sıfatını alırken Atatürk "Ebedi Şef" olarak kabul edilmiştir. İsmet İnönü'nün Cumhurbaşkanı olmasıyla birlikte Atatürk döneminde aktif siyaset yapamayan Kazım Karabekir, Rauf Orbay gibi simalar siyasette ön plana çıkarken, İsmet İnönü'ye muhalif olan isimler siyaset ve idare sahnesinin dışına itilmişlerdir. Türkiye'de tek parti ve parti devlet anlayışının hüküm sürdüğü yıllarda, CHP'nin 29 Mayıs 1939'da yapılan Beşinci Olağan Kongresi'nde, hükümet çalışmalarını kontrol etmek için "müstakil grup" kurulması demokratikleşme çabalarının bir işareti olarak yorumlanabilir. İsmet İnönü ile birlikte yeni dönemde Türkiye farklı bir politik süreç izlemiştir. Bu dönemde, Türkiye, II. Dünya Savaşı'nın dışında kalmayı - her türlü baskıya rağmen- başaramamıştır. Savaşın sonuna kadar başarılı bir şekilde sürdürülen tarafsızlık politikası, yeni kurulmakta olan dünya sisteminin içerisinde yer almak için 23 Ocak 1945 tarihinde Almanya ve Japonya'ya savaş ilan ederek yeni bir mecraya girmiştir. Almanya ve Japonya'ya savaş ilan edilmesi Türkiye'ye "Birleşmiş Milletler" kurucu üyesi olmak üzere San Francisco Konferansı'na katılma hakkı kazandırmıştır.

II. Dünya Savaşı döneminin siyasi ve sosyal uygulamalarını ekonomik uygulamalardan soyutlamak mümkün görülmemektedir. Bu noktada, Köy Enstitülerinin kurulup yaygınlaştırılması, Milli Korunma Kanunu, Varlık Vergisi, Toprak Mahsulleri Vergisi ve Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu savaş ortamında idari, siyasi ve sosyal anlamda yeniden yapılandırma çalışmaları olarak görülmelidir. Bu dönemde fikir hayatı bakımından ise

Rusya ve Almanya'nın savaşta pozisyonlarına göre aşırı sağ ve sol kesimin dönem dönem takibata uğramaları hükümetin bu konulara yaklaşımını göstermesi açısından önemlidir.

Çok Partili Hayata Geçiş Süreci

Çok partili siyasi hayatı, yaşama geçirmek "egemenlik kayıtsız şartsız milletindir" (bila kaydü şart hâkimiyet-i milliye) düsturu le yola çıkan, demokratik bir cumhuriyet idealini ortaya koyan Cumhuriyet Türkiye'si için dönüm noktalarından biridir. Çok partili hayata geçiş ancak II. Dünya Savaşı'ndan sonra mümkün olmuştur. Çok partili hayata geçiş aşamasında dış politikada demokratik yönetimlerin hâkim olması kadar, İsmet İnönü'nün şahsi katkıları da kayda değerdir. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, cumhuriyetin demokratik yapısını, "Cumhuriyetin bir halk idaresi olarak kuruluşu, yani demokratik karakteri esas tutulmuştur" diyerek açıklamıştır. İsmet İnönü, bu dönemde demokratik anlayışı ifade ederken, bu kavramı kendi anlayışına göre yorumladığı ve ifade ettiği anlaşılmaktadır. Çünkü İnönü, daha sonra 7 Temmuz 1945'te "Nuri Demirağ" adında bir sanayicinin birinci meclisteki bazı muhalifleri yanına alarak kurduğu "Milli Kalkınma Partisi"ni yok saymıştır. İsmet İnönü, oluşacak bir partinin yine CHP'den çıkmasını istemiştir. Bu dönemde, savaş dönemi politikaları tenkit eden Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan, 7 Haziran 1945'te Anayasanın milli egemenlik ilkesine işlerlik kazandırılması ve parti hayatının demokrasiye uygun şekilde düzenlenmesi için "Dörtlülük Takrir" vermişlerdir. Parti içinde tartışmaları başlatan bu uygulama net bir karara ulaşamamıştır. Fakat Dörtlülük Takrir, sahipleri partiden atılmışlardır. CHP'den atılan bu dört milletvekili "7 Ocak 1946'da Demokrat Parti"yi (DP) kurmuşlardır.

Çok Partili Hayata Geçişte Bir Dönüm Noktası: 12 Temmuz Beyannamesi

Türkiye’de Çok Partili Sisteme geçişle birlikte, parti yöneticileri ve siyasetçilerinin söylemleri bu kesimin önemli bir kısmının zihniyet olarak çok partili sisteme hazır olmadıklarını ortaya koymuştur. Buna rağmen, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü tarafından “12 Temmuz 1947 Beyannamesi” ilan edilerek çok partili siyasi hayat “devlet meselesi” olarak kabul edilmiştir. Demokrat Parti’nin kuruluş aşamasında, halk desteğinde yoksun oluşu, Demokrat Parti’nin kuruluşu aşamasında yapılan görüşmelerden dolayı gerek halk arasında gerekse partililer arasında “danışıklı dövüş” söylentileri, ayrıca iktidar partisi yöneticilerinin Demokrat Parti’nin kuruluşunu tamamen kendi lütufları olarak görmeleri, bunun yanında Demokrat Partinin hükümet aleyhine giderek artan eleştirileri Cumhurbaşkanı İnönü’yü her ne kadar zor durumda bıraksa da Cumhurbaşkanı, geçmiş tecrübelerinden yararlanma yoluna gitmiş ve geçmişte yaşanan aynı hataların yapılarak sürecin kesintiye uğratılmasına izin vermemiştir. Cumhurbaşkanı İnönü, hem CHP hem de DP’ye karşı eşit mesafede yaklaşıma çalışmış, bununla birlikte iki parti arasında karşılıklı emniyetin oluşmasını hedeflemiştir. İnönü, bunu aynı zamanda ülkenin emniyet meselesi olarak da görüyordu. İnönü, aynı zamanda tecrübelerinden yola çıkarak toplumu kutuplaştırmamayı düstur edinmiş ve hem iktidar hem de muhalefet partisinin liderlerini yanına çekmeye çalışmış böylece ortaya çıkabilecek sorunları çözmekte daha etkili olacağını düşünmüştür. Çok Partili siyasi hayat, iki parti yöneticileri arasındaki çekişmelere, muhalefet partisinin hürriyet misakı, husumet andı gibi uç söylemlerine rağmen iktidar partisini de oldukça ılımlaştırması açısından önemlidir. Bu dönemde, değişmez genel başkanlığın kaldırılması, sınıf ve bölge esasına göre parti kurulmasını engelleyen düzenlemelerin kaldırılması gibi siyasi; üniversitelere idari özerklik verilmesi, Basın Yasası’nın liberalleştirilmesi gibi sosyal düzenlemeler gerçekleştirilerek ortam yumuşatılmıştır. 27 yıllık tek parti döneminin aksine gizli oy, açık tasnif gibi kazanmalarla süslenen bu süreç.

iktidar partisini laiklik ve İnkılapçılık konusundaki radikal söylemlerini yumuşatmaya, Osmanlı döneminin hatıralarını yok saymaktan vazgeçmeye, din eğitimi konusunda halkın ihtiyaçlarını karşılayacak adımları atamaya zorlamıştır. Bu ortamda 14 Mayıs 1950’de yapılan seçimler, Cumhuriyet Türkiye’inde iktidarı halkın oyu ile belirlemiş ve iktidar el değiştirmiştir.

Türkiye Cumhuriyeti’nde 1950 1960 (Demokrat Parti) Dönemi

14 Mayıs 1950’de yapılan seçimlerle birlikte el değiştiren iktidar, bundan böyle yaklaşık on yıl boyunca ülkeyi yönetmiştir. Bu dönemde, Cumhurbaşkanı seçilen Celal Bayar, parti başkanlığını bırakarak şeklen de olsa sivil bir görünüm arz etmiştir.

İktidara gelen Demokrat Parti, Eylül ve Ekim 1950’de sırasıyla yapılan Belediye ve İl Genel Meclis Üyeleri seçimlerinde önemli bir çoğunluk sağlayarak iktidarını güçlendirmişti. Demokrat Parti’nin ilk yıllarında tarımda makineleşme ve uygun iklim koşullarının desteğiyle ürün artışı sağlanmış ve kırsal kesimdeki kitlelerde göreceli bir zenginlik ve refah ortamı oluşturulmuştur. Ancak makineleşmenin ithale dayalı olması ve zaman içinde yedek parça sıkıntısı başta olmak üzere çiftçilere sağlanan desteğin devamlı olamaması gibi etkenlerle oluşan iyimserlik yerini tedirginliğe bırakmıştır. Demokrat Parti, ilk güven oylamasında 192 çekimserle karşılaşmıştı. Bu İttihat ve Terakki Partisi’nin II. Abdülhamit’e muhalefetinden itibaren kronikleşen iktidara karşı olmakla birleşen muhaliflerin işbaşına gelince hemen farklı gruplara ayrılımlarının sonucuydu.

1950 - 54 arası dönemdeki ekonomik rahatlatma sandığa da yansımış ve Demokrat Parti, 1954 seçimlerinde oy oranını arttırarak (%57) meclisin tek hâkimi haline gelmiştir. Böyle yüksek bir seçim sonucu, beraberinde basın, üniversite ve muhalefeti dikkate almama eğilimini getirmiştir. 1954 seçimlerinden sonra, DP kamuoyunda kaygı uyandırıcı birtakım faaliyetlerde bulunmuştu. DP’nin özellikle basma yönelik tavrı parti içi muhalefeti güçlendirmiş ve bunun sonucunda 20 Aralık 1955’te “Hürriyet Partisi” kurulmuştur. Demokrat Parti döneminde meydana gelen bir diğer önemli gelişme ise “6-7 Eylül” olayları olarak tarihe geçen ve Yunanistan’la ilişkilerin gerginleşmesine neden olmuştur.